

ГОРБАТЮК О.О.

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА м.КИЇВ У 1940-х РОКАХ

У статті висвітлюються проблеми шкільної освіти, охарактеризовано кадрове забезпечення, хід відбудови загальноосвітніх навчальних закладів в останні роки Другої світової війни та в перший повоєнний час.

Повоєнні роки принесли українцям численні труднощі. Зокрема життя української школи другої половини 40-х - початку 50-х років ХХ ст. було насиченим і складним. Роки післявоєнного відродження займають особливе місце в історії шкільництва.

Надзвичайно великими у Другій світовій війні виявились матеріальні та демографічні втрати України. Система освіти також зазнала величезних втрат: було знищено 8104 шкільних приміщень загальним обсягом 44 тис. класних кімнат, напівзруйновано 10052 будівель, знищено 15 тис. кабінетів і лабораторій, 0,5 млн. парт, класних дошок, біля 5 тис. шкільних бібліотек з 19 млн. екземплярів книг [3, с.256, 259]. За роки війни Україна втратила близько 27,5% довоєнного складу вчителів [7, арк.24].

Не кращою була ситуація в системі освіти і в Києві, де окупація тривала 778 днів. Друга світова війна тут обірвала діяльність багатьох освітніх закладів. Частина вчителів перебували на фронті. Німці ж ліквідували у місті всю систему освіти. Більшість шкільних приміщень зруйновано під час бойових дій. Вбито і відправлено до Німеччини десятки учителів.

Після війни місто було напівзруйнованим. За образним порівнянням очевидця тих подій письменника Петра Панча, Київ нагадував, *“на смерть поранену людину: в центрі не було жодної вулиці, яка б не скидалась скорше на стежку в захаращеному яру. Навіть мряка і туман не могли приховати ран, заподіяних столиці України німецькими окупантами”* [2, с.239]. Трагічний спадок німецької окупації - це зруйновані 36 шкільних будівель, 27 дитячих садків, приміщення Науково-дослідного інституту педагогіки, спалено Київський державний університет, 115 будівель потребували відновлювального і капітального ремонту. Але вже з перших днів визволення почали здійснюватися заходи, спрямовані на відновлення роботи навчальних закладів Києва [3, с.256, 259]. Ремонт навчальних приміщень був здійснений за 3,5 роки [7, арк.23, 26].

За статистикою у Києві до німецької окупації працювало 180 шкіл, з них 9 початкових і 27 неповних середніх [4, арк.4-5]. А у 1943-1944 навчальному році нараховувалося 66 шкіл [5, арк.1]. Та, незважаючи на тяжкі умови воєнного часу, відбудова шкільного ресурсу проходила швидкими темпами.

Згідно з рішенням №7 виконкому Київської міської ради депутатів трудящих від 20 листопада 1943 р. було поновлено роботу відділу народної освіти м.Київ. Знову було призначено завідувачем відділу народної освіти м.Київ Д.Т.Дударенка. Перед ним було поставлене нелегке завдання, до 22 листопада 1943 р. скласти штатний розпис співробітників відділу та кошторис його утримання [1, с.53].

Починаючи з цього моменту, відділ освіти м.Київ активно проводив роботу з відновлення та організації шкіл, дитячих будинків, бібліотек та інших культурно-побутових закладів. Після фашистської окупації була організована робота в 5 початкових, 18 семирічних та 27 середніх школах, де навчалось 11712 учнів. У школах Києва станом на січень 1944 р. працювало 824 вчителя [7, арк.24].

У 1944-1945 навчальному році в Києві вже працювало 89 шкіл:
у Ленінському районі - 6 російських, 4 українських;

у Сталінському районі - 6 російських і 6 українських;
у Жовтневому районі - 4 російських і 8 українських;
у Молотовському районі - 4 російських і 5 українських;
у Кагановичському районі - 2 російські і 11 українських;
у Кіровському районі - 4 російських і 4 українських;
у Петровському районі - 4 російські і 9 українських;
у Залізничному районі - 1 російська і 1 українська;
у Дарницькому районі - 3 російських і 8 українських [8, арк.1-4].

Сфера освіти в Україні, а значить і в Києві в післявоєнне п'ятиріччя розвивалася у своєрідних умовах під впливом кількох факторів. По-перше, величезні збитки та руйнування, що були завдані усім сферам народного господарства УРСР за роки війни. Гостро стояла проблема відновлення невиробничої сфери, зокрема системи навчальних закладів і установ культури, що мали забезпечувати підвищення освітнього й культурного рівнів, задовольняти духовні запити широких верств населення. По-друге, розвиток загальноосвітньої школи зумовлювався розробленими комуністичною партією планами відбудови народного господарства зруйнованого війною. По-третє, відновлення та розвиток радянської системи освіти проходили в умовах прихованого незадоволення процесами, що відбувалися в цей час в республіці.

Проведений аналіз та співставлення джерел доводить, що однією з головних проблем у діяльності загальноосвітньої школи в Києві була проблема матеріально-технічної бази. На її вирішення були спрямовані сотні постанов республіканських, обласних, міських та районних органів партійно-радянської влади. Випробуваними методами вирішення цієї *“всенародної справи”* ставали *“суботники”*, *“недільники”*, *“місячники”* допомоги школі, соціалістичне змагання за кращу і дієвішу організацію будівництва і ремонту шкіл, навчальних кабінетів та майстерень, оснащення їх відповідним приладдям. Проте ці заходи, не підкріплені фінансово та матеріально-технічними засобами, не давали та й не могли дати сподіваних результатів.

1945-1946 навчальний рік - перший рік мирної праці. Але, дивлячись на позитивні зміни в системі освіти Києва, треба зазначити й те, що влада не докладала особливих зусиль, аби вирішити першочергові проблеми післявоєнної школи. Фінансування відбувалося за залишковим принципом. Гостра потреба відчувалася в партах. На 8 тисяч учнів в школах було всього 1825 парт. Це означало, що за партою сиділо більше ніж два учні, а це було прямим порушенням санітарних норм. Не вистачало парт і для учнів 1-4 класів. Для нормального розміщення дітей треба було придбати ще як мінімум 823 парти [19, арк.2]. Не було необхідної кількості стільців, столів, шаф. В окремих школах навіть учителі не мали на чому сидіти, учительські кімнати вражали своєю вбогістю. Лише школа №63 Сталінського району була відносно забезпечена всім необхідним [19, арк.10].

Не менш гострою проблемою, було те, що шкільні будинки були зайняті іншими установами і їх звільнення найближчим часом навіть не розглядалось:

1. Школу №45 (вул.Володимирська, 70) займав інститут імені Мікояна.
 2. Школу №43 (вул.Воровського, 13) займала музична та хореографічна школа (10-річні діти).
 3. Школу №46 (вул.Чапаєва, 8) займав Укрснабмісцепром.
 4. Школу №52 (вул.Леніна, 52) займав держуніверситет.
 5. Школу №21 (вул.Ворошилова, 32) займала консерваторія [19, арк.11].
- Нестача приміщень - ще одна з гострих проблем післявоєнної школи. І хоча, відповідно

до титульних списків, гроші на будівництво нових приміщень виділялися (на школу №51 по вул.Чекістів - 730,0 тис. руб.; на школу №14 на Петропавлівській площі - 490 тис. руб.) [10, арк.45], цього було недостатньо.

Найбільш критичний стан з будівництвом шкіл був у Дарницькому районі міста. Щоб виправити становище та відповідно до наказу міністра освіти УРСР М.П.Савчука від 28 січня 1949 р. *“Про виконання плану капітального будівництва у 1948 р. та заходи до здійснення будівництва в 1949 р.”* інженеру міськвідділу Наросвіти було наказано забезпечити систематичний контроль за ходом будівництва шкіл №№14, 51 та в Новій Дарниці; до 15 лютого передати підрядникам всю технічну документацію по цих школах (додаткові роботи, що не увійшли до генеральних кошторисів) та по школі в Музикальному провулку; закінчити оформлення договорів на будівництво до 08.02.1949 р.; оформити фінансування в банку до 05.02.1949 р.; забезпечити термінові зведення про хід будівництва на 1 число кожного місяця [11, арк.56].

Багато шкільних приміщень здавалися директорами шкіл в оренду. І це в той час, коли в самих школах не вистачало класних кімнат. Так, директор школи №98 Дарницького району здавала в оренду класні кімнати різним організаціям, що негативно впливало на навчальний процес [12, арк.19].

За повідомленням міськвідділу вкрай незадовільно використовувались кошти на підготовку установ освіти до нового 1946-1947 навчального року, зокрема на капітальний ремонт і ремонт інвентаря та обладнання шкіл [13, арк.43].

При безперебійному фінансуванні установ освіти (скарг на незадовільне фінансування міський фінансовий відділ не одержував), ефективність використання асигнувань в установах освіти цілком залежала від керівників цих установ та завідувачів райвідділів наросвіти. Завідувачі відділів освіти часто не приділяли належної уваги справі шкільного будівництва, не володіли інформацією про стан роботи на кожному об'єкті та не проявляли необхідної наполегливості й оперативності у розв'язанні питань, що перешкождали виконанню планів шкільного будівництва. Саме через це вони не домоглися безперебійного проведення робіт на перехідних об'єктах та своєчасного розгортання робіт на нових об'єктах будівництва. Значна частина шкіл, що будувалися, не були забезпечені матеріалами, робочою силою та транспортом.

Будівництву шкіл влада приділяла значно менше уваги, ніж було потрібно. Навіть в 1950-1951 навчальному році залишились серйозні проблеми, пов'язані з нестачею приміщень, про що свідчить таблиця [14, арк.10].

	Розміщення шкіл в 1950–1951 навчальному році			
	В кількох будинках розміщена школа		Всього кімнат	
	спеціальні	приспосовані	класних	навчальних кабінет
Ленінський	7	5	156	31
Сталінський	8	4	189	22
Молотовський	16	2	280	39
Кагановичський	21	1	246	31
Печерський	9	1	147	33
Жовтневий	14	2	184	33
Подільський	14	10	311	36
Залізничний	3	-	66	9
Дарницький	1	13	82	10
Всього	93	38	1661	244

Слід відмітити, що значну допомогу школам та учителям у цей період надавали промислові підприємства, громадські міста. У 1946 р. під час недільників з підготовки до нового 1946-1947 навчального року не залишався поза увагою процес ремонту квартир вчителів.

Надзвичайно складними були умови праці вчителів: холод, робота в непристосованих приміщеннях, велика скученість учнів, неналежним чином устатковані учительські кімнати, низький рівень організації побуту освітян [19, арк.10]. Особливо гостро постала житлова проблема. За даними обстеження, проведеного Українським інститутом комунальної гігієни, у перші повоєнні роки менше однієї кімнати на сім'ю мали 15,6% мешканців міст, одну кімнату на сім'ю мали 60,9%, дві - 20,3% , три і більше - 3,2%. Під житло було використано 2% дворових будівель, 32% підвалів, 28,9% кухонь, велика кількість дахів і землянок. Ця проблема стосувалася і київських вчителів.

Але вже у 1947-1948 навчальному році відбулися перші позитивні зрушення - 8 учителів одержали квартири. Також виконком райради депутатів трудящих передав учителям школи №136 Молотовського району будинок по вул. Степана Разіна, де після відбудови 6 вчителів отримали квартири [16, арк.15].

Відбудовчі роботи розпочиналися за двома напрямками: ремонт вцілілих будинків і будівництво нових. Розвивалося індивідуальне будівництво. Проте, темпи зростання житлового фонду суттєво відставали від зростання міського населення.

У той же час, за післявоєнний період у Києві, не дивлячись на труднощі, було відновлено і побудовано велику кількість житлової площі, яку отримували в першу чергу громадяни, віднесені до пільгових категорій, куди були віднесені і вчителі. Але забезпечити всіх житлом було неможливо. Основними причинами цього були:

- безвідповідальне ставлення до цього питання з боку влади;
- відсутність рівномірного фінансування;
- не забезпечення чіткої схеми налаштування в роботі з боку влади та підвідомчих їй структур.

Рівень споживання міського населення України в перші повоєнні роки був низьким. Вимушеним заходом стало нормування - отримання продуктів за картками.

З другої половини 1946 р. погіршилося забезпечення шкіл і працівників освіти паливом та хлібом. Через брак одягу, взуття, продуктів харчування окремі діти не відвідували занять. Архівні дані свідчать про важке матеріальне становище освітян і учнів, що склалося внаслідок ігнорування владою соціальних аспектів учительства. У межах "кампанії за економію хліба", розпочатої урядом у 1946 р., в Україні з вересня були в 3-4 рази підвищені пайкові ціни і на 10-20% знижені комерційні. Тобто, якщо пайкова ціна на житній хліб підвищилася з 0,75 коп. до 3 крб. 20 коп., то комерційна знизилася з 8 до 7 крб. Практично не змінилися базарні ціни. Для компенсації втрат населення була встановлена система надбавок до заробітної плати, але реально доплата не могла компенсувати витрати. З жовтня 1946 р. з пайкового забезпечення були зняті особи, які займалися сільським господарством та працездатні утриманці, зменшувалися норми жінкам, які доглядали дітей та самим дітям. Як наслідок, люди похилого віку та сім'ї з дітьми опинилися на межі виживання. Звітуючи про настрої населення у зв'язку з ситуацією, що склалася, місцеві органи влади повідомляли центральне партійне керівництво про те, що жителі міста з радістю сприймають заходи уряду. Для підтвердження наводилися виступи людей, які, переживши труднощі війни, були згодні на все, аби уникнути їх повторення. Проте переважна більшість мешканців Києва, а значить і освітяни в першу чергу розуміла, що основним наслідком "кампанії" буде погіршення їх матеріального становища.

Не покращила становища й відміна у 1947 р. карткової системи. Її відразу замінили норми видачі товарів в одні руки, за якими одна людина могла придбати 2 кг хліба, 1 кг вермішелі, 1 кг м'яса і м'ясопродуктів, 6 м тканини, 1 катушку ниток, 2 пари шкарпеток, по 1 парі взуття шкіряного, резинового чи текстильного, 1 шматок господарського мила, 2 коробки сірників і 2 л гасу. Продовольча криза особливо загострилася під час голоду 1946-1947 рр.

Покращенню споживання освітян в повоєнні роки певною мірою сприяла робота установ громадського харчування та *“гуманітарна допомога”* союзників (продовольчі товари через бази *“Різнокорпусу”* були суттєвою добавкою до столу).

Значно скоротила і так невеликі заощадження освітян грошова реформа 1947 р., проведена шляхом деномінації. Обмін проводився з розрахунку 1:10, проте в країні так і не вдалося ліквідувати диспропорцію між попитом і пропозицією. Як і раніше, одним із найдефіцитніших товарів був хліб. Проблемою було придбання одягу та промислових товарів. Недоступними для переважної більшості вчителів були фотоапарати, радіоприймачі.

Щоб засвідчити свою турботу про народний добробут, уряд з 1948 до 1954 р. проводив акцію зі зниження цін на товари. Результат цього заходу був швидше емоційним, ніж практичним, оскільки реального здешевлення товарів не відбувалося. Скрутне матеріальне становище та гострий дефіцит на більшість життєво необхідних товарів значно знижували рівень споживання. Повільний розвиток житлового фонду, комунально-побутової та медичної галузей народного господарства лише частково сприяли покращенню рівня життя.

Існуюча мережа шкіл Києва була розрахована на повне охоплення всіх дітей шкільного віку навчанням, включаючи і семиліток. З цього ж року запроваджувалось роздільне навчання для хлопчиків і дівчат. Було охоплено навчанням майже всіх сліпих, глухонімих та розумово відсталих дітей.

Проблемним питанням залишалося кадрове забезпечення. Нестача педагогічних кадрів для молодших класів сприяла тому, що при міськвно було відкрито короткотермінові курси. Свою діяльність курси здійснювали відповідно до наказів та розпоряджень Народного Комісаріату освіти УРСР про здійснення заходів з підвищення ідейно-політичного рівня та фахової кваліфікації вчителів, особливо, враховуючи демобілізованих з армії вчителів та значної кількості нових педагогів, які приступили до праці лише в 1944 р. і в яких бракувало не тільки досвіду, а іноді й знань.

Почала відроджуватися позашкільна робота. Значно зросла кількість шкільних предметних гуртків: літературних, математичних, історичних, фізичних тощо. Поступово почали виникати і поширюватись навчально-виробничі гуртки.

Учні шкіл Києва допомагали фронту. Вони влаштовували шефство над госпіталями, виступали перед бійцями з художньою самодіяльністю, тимурівські команди допомагали сім'ям фронтовиків.

Школа була соціальним об'єктом постійних змін та реформувань навіть у воєнні часи. Так, з метою більш чіткого та точного оцінювання успішності і поведінки учнів, підвищення вимог до якості їх знань Наркомос УРСР, який очолював П.Г.Тичина, 21 січня 1944 р. видав наказ *“Про введення в школах Української РСР цифрової п'ятибальної оцінки успішності і поведінки учнів”*. Впроваджувалася цифрова п'ятибальна система оцінок - 5, 4, 3, 2, 1 замість словесної - відмінно, добре, посередньо, погано, дуже погано.

Відділ народної освіти м.Київ одним з головних напрямків своєї діяльності вважав роз'яснення урядових постанов учительському та учнівському загалу, контроль

за правильним застосуванням їх в шкільній практиці, допомагав у роботі директорам та завідувачам шкіл, на учительських конференціях відзначав кращих працівників шкіл. Приділяв значну увагу відновленню роботи Інституту удосконалення кваліфікації вчителів, методичних кабінетів. Не дивлячись на труднощі воєнного часу, школи Києва безперебійно працювали протягом усього навчального року, добре готувалися до іспитів, вчасно ремонтувалися. За рішенням уряду і ЦК КП(б)У в 1943-1945 рр. частина шкільних будівель тимчасово була передана для розміщення шпиталів, вищих учбових закладів та інших організацій.

Для удосконалення кваліфікації педагогічних кадрів проводилися різноманітні наради, семінари, курси. Так, у 1945-1946 навчальному році організовано місячні курси за програмою Наркомосу УРСР для працівників органів освіти та директорів шкіл. Для забезпечення потреб в педкадрах організовано короткотермінові (4-місячні) педкурси для осіб, що мали середню освіту. Після закінчення цих курсів понад 30 учителів почали працювати в молодших класах шкіл м.Київ. Для вчителів-предметників на базі міського Інституту удосконалення кваліфікації вчителів раз на місяць працювали фахові об'єднання, це передовсім різноманітні гуртки, методичні зібрання.

Велика увага приділялася заочній формі навчання. 5 квітня 1946 р. відповідно до наказу №110 *“Про поліпшення справи підготовки учителів”*, Рада Народних Комісарів і ЦК КП(б)У відзначала, що після звільнення України поновили діяльність 20 педагогічних, 34 учительських інститутів і 77 педагогічних училищ. Контингент студентів по педагогічних вишах на початок 1945-1946 навчального року зріс до 20,9 тис. осіб, а в педагогічних училищах - до 22 тис. осіб [6, арк.146].

Населення Києва перебувало в окупації, а тому, на думку влади, велика його частина була потенційним ворогом радянської влади, зрадниками. Це тавро у післявоєнні роки носила значна частина населення України. В цей час влада великого значення надавала ідеологічному забезпеченню освіти і контролю за ним, запровадженню нових радянських педагогічних концепцій та ідей, що часто вступали у протиріччя з педагогічними поглядами провідних українських педагогів ХХ ст.

Діяльність відділу народної освіти м.Київ відбувалась в системі освітніх координат, які визначалися партійними і урядовими постановами. Нагальні освітянські проблеми формувалися шляхом оприлюднення цих постанов. Саме в них визначалося *“державне замовлення”*: чому, для чого і в якому обсязі навчати дітей, відповідно до якого ідеалу їх виховувати.

Багатогранна діяльність міського відділу освіти спрямовувалася на практичну площину шкільного життя: роз'яснення через багаточисельні форми і заходи з підвищення кваліфікації вчителів нових освітніх вимог та шляхів їх реалізації.

Здійснюючи освітньо-виховну політику партії, державні органи освіти створювали умови для того, щоб усі діти, підлітки, юнаки і дівчата відвідували школу, а отже, щоб усі вони з раннього віку проймалися партійно-комуністичними ідеями. Таке найголовніше *“надзавдання”* реалізовувалося різноманітними шляхами: впровадженням закону про всеобуч, чітко окресленими і витриманими в дусі комуністичної ідейності навчальними планами, постійним розширенням мережі навчально-виховних закладів, залученням дітей та учнівської молоді до піонерських і комсомольських організацій, різноманітними заходами позакласного впливу на учнів. Поставлене завдання вирішувалося передусім через зміст освіти, який реалізовувався в основних шкільних документах - навчальних планах, програмах, підручниках. Вони уніфікувалися, їх розробка перебувала під постійним контролем партійних органів.

У цей час перед вчителями і працівниками народної освіти, ще гостріше постало питання боротьби за більшовицьку ідейність у навчально-виховній роботі, за оволодіння теорією марксизму-ленінізму. Про це красномовно свідчать постанови ЦК КП(б)У *“Про заходи подальшого поліпшення роботи шкіл УРСР”* та *“Про заходи поліпшення позашкільної роботи з дітьми”* [17, арк.1], основними завданнями яких було виконання закону про загальнообов’язкове навчання; боротьба за міцні знання та повну успішність учнів; ліквідація формалізму в викладанні і знаннях учнів, боротьба за високий ідейно-політичний зміст викладання; поліпшення комуністичного виховання в школі, розгортання позашкільної роботи; боротьба за встановлення міцної дисципліни і порядку в школі, за втілення правил для учнів; підвищення ідейного і фахового рівня педагогічних кадрів; підвищення ідейно-політичної боротьби серед учнів, особливо старших класів.

Як видно, влада дбала передовсім про ідеологічні засади в системі освіти. Учитель повинен був виховувати учнів у дусі радянського патріотизму, безмежної відданості справі Леніна-Сталіна та прищеплювати матеріалістичний світогляд. З цією метою у всіх школах міста працювали семінари з вивчення короткого курсу історії ВКП(б). Вчителі вивчали біографії Леніна і Сталіна. Райкомами КП(б)У були організовані для вчительства лекції на політичні теми. В школах, як одна з форм підвищення ідейно-політичного рівня учителів, запроваджувались лекції і бесіди.

Боротьба за підвищення ідейно-політичного рівня залишалась центральним завданням учителів і районних відділів народної освіти м.Київ. Характерним було те, що з кожним новим навчальним роком вимоги до вчителя у питанні підвищення свого ідейно-політичного і ділового рівня становилися все жорсткішими. Протягом 1947-1948 навчального року для вчителів, директорів і завучів та інспекторів шкіл було прочитано в школах, лекторіях та Інституті підвищення кваліфікації вчителів лекції, присвячені таким темам, як політика партії в галузі народної освіти; діалектичний матеріалізм - світогляд марксистсько-ленінсько-сталінської партії; вивчення марксизму-ленінізму про державу; завершення побудови соціалізму і поступовий перехід до комунізму; біографії Леніна й Сталіна; партія більшовиків у боротьбі за побудову соціалістичного суспільства; російська класична філософія; радянський патріотизм і його виховання.

Дані заходи дозволили у 1948-1949 навчальному році перед вчителями сформулювати наступні завдання:

1. Домогтися корінного поліпшення ідейно-політичного виховання учнів: виховати в учнів матеріалістичний світогляд, посилити практичну роботу учнів, виховуючи в них послідовників справи Мічуріна - сміливих перетворювачів природи, виховати з них полум’яних радянських патріотів.

2. Добитися підвищення науково-теоретичного рівня вчителів. Викладання основ наук вести на рівні сучасних досягнень науки [18, арк.1].

Особлива увага зверталася на висвітлення пріоритету вітчизняних вчених в розвитку світової науки. Педагогічні колективи шкіл в 1948-1949 навчальному році повинні були працювати над виконанням закону про загальне обов’язкове навчання дітей [18, арк.3], керуючись у своїй роботі рішеннями партії та уряду про школу та рішеннями з’їзду КП(б)У.

Аналіз значної кількості педагогічних праць, методичних матеріалів, збірників, порад та рекомендацій, вказівок для вчителів шкіл дозволив констатувати, що централізація управління освітою, уніфікація навчальних планів, а отже, і підручників, заідеологізованість навчання і виховання визначали суть освіти в Києві у

досліджуваний період. Суворе дотримання визначених критеріїв освітньої діяльності вчителя регламентувалось різними методичними вказівками та порадами, що базувались на постановах партійних органів і доводились до педагогічних колективів шкіл. Вони ж обґрунтовувались вченими-педагогами, а відтак - склали основу розвитку педагогічної науки в країні.

Аналіз архівних матеріалів, наукової літератури, досвіду роботи шкіл переконливо свідчать, що радянська система освіти і виховання, її партійно-комуністична заідеологізованість і політизація, нехтування національно-духовними традиціями спричиняли гальмування творчого потенціалу підростаючих поколінь, формування в них байдужості до рідної мови і культури, дворушництво і лицемірство, притуплення гуманних якостей. У школах наростали тенденції "заорганізованості" особистості, затискування її бюрократично-чиновницькими формами роботи, громадського контролю.

-
1. Личные дела сотрудников, уволенных с 1943 по 1969 гг. // Архів ГУНО м.Києва, спр.54, т.54, с.53.
 2. Панч П. Твори: у 4-х т. / Петро Панч. - К., 1973. - Т.4. - С.239.
 3. Тригубенко В.В., Нестеренко Л.С. Освіта і педагогічна думка в Києві за тисячу років / В.В.Тригубенко, Л.С.Нестеренко. - К.: Кадри, 2002. - С.256, 259.
 4. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф.1, оп.73, спр.78, арк.4-5.
 5. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі - ЦДАВО України), ф.166, оп.15, спр.23, арк.1.
 6. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.132, арк.146.
 7. Державний архів м.Київ (далі - ДАК), ф.Р-4, оп.1, спр.687, арк.23-26.
 8. ДАК, ф.Р-4, оп.1, спр.648, арк.1-4.
 9. ДАК, ф.Р-4, оп.1, спр.664, арк.54-59.
 10. ДАК, ф.Р-4, оп.1, спр.764, арк.45.
 11. ДАК, ф.Р-4, оп.1, спр.716, арк.56.
 12. ДАК, ф.Р-4, оп.1, спр.658, арк.19.
 13. ДАК, ф.Р-4, оп.1, спр.839, арк.43.
 14. ДАК, ф.Р-4, оп.1, спр.785, арк.10.
 15. ДАК, ф.Р-4, оп.1, спр.844, арк.18.
 16. ДАК, ф.Р-29, оп.1, спр.12, арк.15.
 17. ДАК, ф.Р-27, оп.1, спр.15, арк.1-2.
 18. ДАК, ф.Р-27, оп.1, спр.24, арк.1-3.
 19. ДАК, ф.Р-27, оп.1, спр.6, арк.2, 10-11.

Горбатук О.А. Общеобразовательная школа в г.Київ во второй половине 1940-х годов

В статье освещаются проблемы школьного образования, охарактеризовано кадровое обеспечение, ход восстановления общеобразовательных учебных заведений в последние годы Второй мировой войны и в первое послевоенное время.

Gorbatyuk O.O. Secondary school in Kyiv in the second half of 1940 years

In the article explores the problems of school education, characterized staffing, progress rebuilding of secondary schools in the last years of World War II and the first post-war period.

Отримано 02.05.2012